

Etälukutaitoa

Avaimen vuoden 2020 toinen numero on hyvin monipuolinen. Tutkimusartikkelien lisäksi mukana on kirjava joukko erilaisia kirjallisuuden alan kirjoituksia. Vuoden 2020 kirjavien kevään aikana olemme oppineet, tai uudelleen oppineet, etälukutaitoja – niin ajallisesti, paikallisesti kuin analyttisesti. Uuskriittinen tai muukaan lähiluku ei ole haihtunut mihinkään, mutta etänä toimiminen – oli se sitten kirjoittajan, lukijan, kriitikon, tutkijan, opiskelijan, kustantajan, b/v-loggaajan tai muun kirjallisuusinstituution osallistuvan toimijan roolissa – on vaatinut monen, aiemmin vähemmän läsnä olleen toimintatavan omaksumista.

Yksi etälukutaidon ulottuvuuksista liittyy äänikirjaformaatin suosioon – varsinkin tänä keväänä, kun kirjastojen fyysiset aineistot ovat olleet saavuttamattomissa, tai ainakin hyvin rajallisesti saatavilla. Vuodesta 2009 alkaen jaetun EU:n kirjailijapalkinnon vuonna 2019 saanut **Piia Leino** kirjoittaa äänikirjojen ja painettujen kirjojen suhteesta, joka on läsnä hänen uusimmassa romaanissaan *Yliaika* (2020). Romaani – kuten hänen 2050-luvun Helsinkiä kuvaava palkittu *Taivas*-romaaninsakin (2017) – on häkellyttävä myös ajankohtaisuutensa puolesta, mutta Leinon huomiot kirjan ja kirjallisuuden ideasta ovat tätäkin mielenkiintoisempia: ”Parhaimmillaan lukeminen tuottaa kokemuksia ja ajatuksia, yhtä tarpeettomia ja ihmeellisiä kuin elämä itse”. Kolmen vuoden sykleissä jaettavan palkinnon ovat Suomesta aiemmin saaneet **Selja Ahava** (2016), **Katri Lipson** (2013) ja **Riku Korhonen** (2010).

Numeron tutkimusartikkeleissa liikutaan niin ajallisesti, paikallisesti kuin tekstilajillisesti erilaisissa tiloissa. **Tanja Helmisen** artikkelissa etsitään sisusanan juuria varhaisessa suomalaisessa kirjallisuudessa. Sisu esiintyy laajasti suomalaisuuden perikuvana ja Helminen kulkee pitkää polkua ”sisun tiellä suomalaisuuden kuvaajaksi”, jolta löytyy merkkejä sanan ja idean muotoutumisesta ja muuttumisesta sen nykymerkityksiin. **Kati Kanto** puolestaan tarkastelee suomalaisen maiseman syrjäseutuja analysoidessaan Anna-Liisa Haakanan romaania *Ruman tytön rakkaus* (1989), joka sijoittuu ajallisesti maaseudun autioitumisen aikaan 1950-luvulle. ’Eletyllä’ paikalla on merkitystä, vaikka se olisi nostalgisesti etääntynyt. **Voitto Ruohosen** ja **Heikki Hellmanin** artikkeli liikkuu yhdellä kirjallisuustieteen rajamaalla tarkastellessaan sanomalehtien kirjallisuuskritiikkejä ’tabloidisaation’ aikakaudella. Huolimatta näennäisestä marginaalisuudesta kirjallisuudentutkimuksen kentällä artikkelin aihe on tärkeä, koska kirjallisuus tarvitsee myös kritiikkinsä ja kriittiset lukijansa, olivatpa ne sitten kirjamessuja, kirjallisuuspalkintoja, kirjablogeja tai lehtien kirjallisuusarviota.

Douglas Robinson käsittelee esseessään Volter Kilven englannintamisen vaikeutta. Ei-suomalaisen tutkijan ja kääntäjän kiinnostus kääntää suomesta englantiin tekstejä, jotka ovat suomalaisillekin vaikeita, ja joiden kääntämisen on ajateltu olevan jopa mahdotonta, on yhdellä tapaa etälukemisen

äärimmäinen haaste, joka ei ole vailla ongelmia eikä, myönteisessä mielessä, palkitsevuutta. **Anna Ovaskan** lektio suomenkielisen modernistisen kirjallisuuden hulluuskuvausta käsittelevästä väitöksestään pureutuu mielen hämärän rajamaihien. ”Hulluus” on kaiken kaikkiaan ongelmallinen käsite ja sen kirjalliset kuvaukset vaativat aiheen arkaluontoisuuden tai tulkinnanvaraisuuden vuoksi erityisen tarkkaavaista analyttistä otetta. Kuten Ovaska aiheellisesti toteaa, ”lukeminen on taitoa vaativaa toimintaa: se on vuorovaikutusta tekstin ja sen kuvaaman maailman kanssa”. **Tuulikki Kurjen** esittely tutkimusta ja taidelähtöisiä menetelmiä yhdistävästä hankkeesta ”Kadonnut kinnas ja muita tarinoita” tarkastelee rajojen ja liikkumisen kokemuksia sekä uusien naapuruuksien ja dialogin rakentumista esineiden ja esineistä kertomisen kautta. Hanke yhdistää kerronnallisuutta materiaalisuuteen ja liikkuvuuteen ja muistuttaa, että ”esine näyttäytyy moniäänisenä instrumenttina, jonka avulla rajoja ja liikkumisen kokemuksia voidaan tarkastella kriittisesti”.

Toiminnanjohtaja **Kaisa Laaksosen** katsaus Tampereella toimivan Lastenkirjainstituutin jo 20 vuotta kokoaman Kirjakori-näyttelyn lasten- ja nuortenkirjallisuuden (LNK) teemoista vuonna 2019 tarjoaa laajan näyteikkunan tähän viime vuonnakin yli tuhat nidettä käsittävään kirjallisuuden alaan. Alana LNK ilmentää tiivistetysti kirjallisuuden määrittelyn ongelmia: siihen kuuluvat niin kuva- kuin sarjakuvakirjat, sadut, tietokirjat sekä romaanit, runot kuin kaikki näiden väliin mahtuvat teokset. Harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta lapsille ja nuorille kirjoitettu – tai heitä puhutteleva – kirjallisuus ei juurikaan nauti aikuisille tarkoitettujen (tieto- tai kauno-) kirjallisuuksien prestiisiä. Siksi on tärkeää, että lastenkirjallisuutta tuodaan esiin *Avaimessakin*.

Mukana on myös neljä kirja-arviota. Kuten jo edellä mainittiin, arvostelutoiminta on keskeinen kirjallisuusinstituution funktio. **Heikki Sirviö** lukee Eero Marttisen kirjaa *Hiljaisen hymyn mies* (2018), joka kertoo Veikko Huovisen elämästä. Huovisesta, yhdestä kansakunnan kaapin päälle nostetuista satiirikoista, Sirviö toteaa: ”avuliaampaa olisi korostaa hänen tuotantonsa monipuolisuutta ja tulkinnanvaraa”. Yhtenä kulttuurisen väärentämisen kritiikin asiantuntijoista **Juhani Sarsila** arvioi Sanna Nyqvistin ja Outi Ojan teosta *Kirjalliset väärennökset* (2018). Erityisenä mielenkiinnon kohteena on kirjallisuuden tarjoama erityisen houkutteleva tila väärennöksille. Sarsilan mukaan näitä tutkimalla ”meille avautuu mahdollisuus oppia tuntemaan ihmistä”. Väärennöksille otollista maaperää luovat niin petoksen helppous (vaikkei otettaisikaan huomiota sähköisen tiedonsiirron tuottamaa tekstien kopiointimahdollisuutta) kuin muiden prosessiin liittyvien resurssien tai kiinnostuksen puute aitouden varmistamiseen – oli sitten kyse fiktiivisestä aineistosta kuten *Kalevala* tai oppinäytteistä.

Arviossaan Tuula Hökän kirjasta *On kirkas Pohjan pimiä: Suomenkielistä runoutta 1800-luvulla* (2018) **Jyrki Korpua** nostaa esiin sen, miten vielä 1800-luvun runoudessa suomenkielisten teosten osuus oli vähäinen, mutta ”jossa naisrunoilijat nousevat merkittävään rooliin”. **Kaisu Rättyän** arvio kahdesta norjalaisesta kirjallisuudenopetuksen käsikirjasta – Åsmund Hennigin *Litterær*

förståelse (2017) sekä Atle Skaftunin ja Per Arne Michelsenin *Litteraturredaktikk* (2017) – osoittaa, miten tärkeää on välittää kirjallisuuden lukemisen (ja sitä kautta ymmärtämisen) merkitystä sukupolvilta toisille. Uimaan tai vaikkapa polkupyörällä ajamisen oppimisen tavoin lukeminen on taito, jonka täytyy hankkia, mutta kerran opittuna se on vaikea unohtaa.

Kaiken kaikkiaan tämä *Avaimen* numero osoittaa, miten tärkeää on osata lukea kirjallisuutta kontekstuaalisesti etänä – niin ajallisesti, paikallisesti, temaattisesti kuin muutoinkin. Se on vähintäänkin yhtä tärkeää kuin lähiluku. *Avaimen* toimittajilla on erinomainen näköalapaikka siihen, miten Suomessa luetaan ja tehdään kirjallisuudentutkimusta niin läheltä kuin etäältä. Toivottavasti voimme osaltamme edistää niin lähilukua kuin erilaisia – ajankohtaisiakin – etälukutaitoja.

Joel Kuortti & Anna-Leena Toivanen